

Bulletin van
Arctic Peoples Alert
nummer 14 - zomer 2002

arctica

Colofon

***Arctica* is het bulletin van Arctic Peoples Alert - voorheen stichting Innu Steungroep Arctic Peoples Alert is een Nederlandse belangenorganisatie voor inheemse volken in het Noordpoolgebied.**
nummer 14 - Zomer 2002

prijs: €1,60
donateur Arctic Peoples Alert: €10,- per jaar

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag
Telefoon: 070 4020943
Fax: 070 3882915
E-mail: arctica@planet.nl
Web-site: www.arctica.nl

Postbank: 440 8028
Actierekening: 40092
KvK: S-157171

Redactie: Jan van Boeckel, Govert de Groot en Charles van den Ouweland. Met bijdragen van: Jessica Dempsey, Mariska Graveland, Mieke de Jonge en Kevin Scott.

ISSN: 1387-2818
Artikelen mogen met bronvermelding worden overgenomen.

Druk: Adelante, Den Haag
op minder milieubelastend papier
Lay-out: Sandra de la Combé

Oplage: 2100 exemplaren

Foto voorpagina: uit de film *Atanarjuat, the fast runner,* Contact Film Cinematheek, Arnhem

Inhoud:

Arctic Peoples Alert

Govert de Groot

In Nederland heeft op 15 mei een **politieke aardverschuiving** plaatsgevonden. Natuurlijk veroordelen ook wij de moordaanslag. Ons politieke werk zal niet meer hetzelfde zijn. Na die dag is vrije meningsuiting niet meer zo vanzelfsprekend als eerst. Wij zullen voortaan onze woorden nog eens extra wegen. Mogen we nog wel een luis in de pels zijn? Kunnen we nog wel aandringen op Kamervragen? Mensenrechten- en (vooral ook) milieuorganisaties voelen zich met de rug tegen de muur staan. De "ruk naar rechts" in Nederland zal zeker ook gevolgen hebben voor de politieke speelruimte van niet-gouvernementele organisaties als Arctic Peoples Alert.

Sinds de vorige *Arctica* hebben we bepaald niet stilgezeten. Al enige maanden verkennen we de mogelijkheden om projectaanvragen ten behoeve van de **Nenets** in te dienen. In februari namen we deel aan een rondetafeloverleg van organisaties die zich inzetten voor de Russische inheemse volken, dat RAIPON in Moskou had georganiseerd. En op uitnodiging van de *Association of World Reindeer Herders* woonden we begin april een workshop in het Noorse Kautokeino bij over de mogelijkheden tot het opzetten van projecten voor **rendierhouders** in Noord-Rusland. In augustus vorig jaar, op de toendra van de Nenets, hebben wij mede het initiatief genomen tot deze bijzondere workshop - een eerste vervolg op onze campagne 'Nenets in Nederland'. Met steun van *Both Ends* in Amsterdam konden ook Nenets aan de bijeenkomst deelnemen.

In Canada is het **laagvliegoefenseizoen** boven het grondgebied van de Innu ('Indianen') weer begonnen. De president van de Innu Nation, Peter Penashue, was even in Den Haag voor de VN-conferentie over **biodiversiteit**. Hij vertelde ons dat in Goose Bay het verhaal gaat dat de Nederlandse luchtmacht overweegt haar laagvliegprogramma in Labrador en Quebec stop te zetten. Penashue was in Nederland om te vertellen waarom de Innu akkoord gaan met **houtwinning** op hun grondgebied, mits dat op ecologisch en sociaal verantwoorde wijze gebeurt. Op de VN-conferentie in Den Haag waren ook andere inheemse vertegenwoordigers aanwezig, zoals Inuit, Samen en afgevaardigden uit de Russische Federatie.

Eind april vond in Groningen de **Arctic Summit** plaats. Wij hebben meegewerkt aan een tentoonstelling over Russische inheemse volken in het Volkenkundig Museum Gerardus van der Leeuw in Groningen, getiteld **'Siberisch Slochteren'.** In hetzelfde museum hebben we op 21 april een Arctische Markt georganiseerd. Een zogeheten *Science Day* op 24 april vond ik eerlijk gezegd een beetje mager. De vertegenwoordigers van de sociale wetenschappen waren de grote afwezigen.

Het kabinet-Kok heeft tijdens zijn laatste **ministerraadsvergadering** van 12 april - vlak voor zijn aftreden - de nota *Nederland en de poolgebieden, beleid en programma voor Arctica en Antarctica, 2002-2006* goedgekeurd. Het beleidsstuk was door het Interdepartementaal Polair Overleg opgesteld, dat wordt gecoördineerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken. Jammer genoeg is dit arctische programma vrijwel uitsluitend gericht op het financieren van zuiver wetenschappelijk onderzoek in de poolgebieden. De beleidsnota wordt binnenkort naar de Tweede Kamer gestuurd.

De Internationale Walvisvaart Commissie (IWC) heeft in de Japanse stad Shimonoseki een Amerikaans-Russisch voorstel verworpen om inheemse volken opnieuw het recht te geven om op beperkte schaal op **walvissen** te jagen. De Nederlandse delegatie heeft zich bijzonder ingespannen om te voorkomen dat dit voorstel zou worden afgewezen. Zelf heeft zij voor erkenning van de inheemse jachtrechten gestemd.

Ook bij deze *Arctica* treft u een **acceptgiro** aan. Daarmee kunt u een extra bijdrage overmaken.
Wij kunnen uw steun goed gebruiken!

Innu-president: *Het vellen van een boom is een besluit voor 120 jaar*

Jessica Dempsey en Kevin Scott

In Den Haag vond tussen 7 en 19 april 2002 de zesde VN-vergadering over de biodiversiteitsconventie (CBD-COP6) plaats. Daar kwam onder andere de situatie in Canada aan de orde, waar veel protest is tegen de ongecontroleerde houtkap. Een van de deelnemers was Peter Penashue, de president van de Innu (een 'Indiaans' volk in noordoost-Canada). Onderstaand artikel is overgenomen van ECO.

Canada is rijk aan biodiversiteit, met name in de 'boreale' (noordelijke) wouden. Een kwart van 's werelds oerbossen is in deze immense noordelijke ruimte te vinden. Canada is ook een van de rijkste landen ter wereld, lid van de G8 en meerdere keren scoorde het in metingen van de Verenigde Naties (VN) als de beste plek ter wereld om te wonen. Niettemin steekt haar milieubeleid vaak pover af bij haar internationale positie en reputatie. De boreale wouden zijn daar een duidelijk voorbeeld van. In plaats van de mogelijkheid aan te grijpen de wereld voor te gaan in het beschermen van de bossen en de culturen die zich nauw met die bossen verbonden voelen, is Canada bezig het land in secties op te delen om die vervolgens in concessie te geven aan grote multinationale ondernemingen zoals Mitsubishi. Deze bossen zijn tot nu toe intact gebleven vanwege hun relatief afgelegen ligging en het lage-kwaliteitshout dat ze opleveren, maar nieuwe technologie heeft een markt geschapen voor houtsnippers uit deze bossen. Overal in het boreale-woudengebied worden reuze-houtvezelfabrieken gebouwd. Om deze fabrieken van grondstoffen te voorzien pogen de Canadese nationale en provinciale overheden alle beleidsrichtlijnen van de CBD aan de kant te schuiven. Kaalkap van gebieden die soms groter zijn dan 10.000 hectare betekent geen bescherming maar ondergraving van de biodiversiteit.

Alles is evenwel nog niet verloren. In het hieronder volgende interview, dat Jessica Dempsey in Den Haag met Innu-leider Peter Penashue hield, geeft hij een prachtig voorbeeld van hoe partijen in de CBD een bijdrage kunnen geven aan de realisatie van de drie doelstellingen van de CBD: natuurbehoud, duurzaam gebruik en eerlijke verdeling van de opbrengsten.

Peter Penashue, kunt u iets vertellen over het gebied waar u vandaan komt?

Het gebied van de Innu bevindt zich in Labrador en Quebec, in Noordoost-Canada. Er zijn 13 Innu-gemeenschappen die bij elkaar 15.000 mensen omvatten. Het gebied wordt voor het overgrote deel door boreale bossen bedekt. Momenteel onderhandelen we met de federale en provinciale regering over erkenning van onze landrechten.

Hoe is de geschiedenis van industriële activiteiten in de bossen in uw gebied?

In de jaren zeventig vond er intensieve houtkap plaats, die telkens verder opschoof de wildernis in. Ze kwamen niet zo ver, maar er werd wel een wegennetwerk aangelegd vanwaaruit sindsdien op kleinere schaal houtkapactiviteiten werden ondernomen. De meeste houtwinning verliep via 'clearcutting' (volledige kaalslag). Hieraan konden we duidelijk zien wat we in ieder geval *niet* wilden op ons grondgebied. In 1992 probeerde de regering van de provincie Newfoundland en Labrador een nieuwe weg aan te leggen door ons grondgebied. Ons antwoord daarop was een wegblokkade. De premier van de provincie kwam op bezoek. We kwamen overeen dat het huidige niveau van houtkap (ongeveer 30.000 m^2 per jaar) onveranderd zal blijven totdat we onze landrechten hebben geregeld.

Wat gebeurde er daarna?

De mate van kappen is langzaam toegenomen, en we zagen dat bosbedrijven als Abitibi en Kruger geïnteresseerd raakten om in het gebied activiteiten te ontplooien. Wij maakten ons echter vooral zorgen om de houtkap die op dat moment reeds plaatsvond. Grote stukken land werden kaalgekapt, en de boomstammen werden het land uit verscheept - allemaal zonder enige formele regeling. Er was geen fatsoenlijke inventaris van de planten en dieren gemaakt van het gebied, en ook was onduidelijk hoe de voorstellen voor toenemende houtkap in de praktijk uit zouden pakken. Wij wilden deze houtkap beperken, met name in ecologisch gevoelige gebieden. We hadden

foto: Govert de Groot (1996)

Innu op jacht in hun boreale woud.

Laagvliegen in Canada

Op 9 mei j.l. berichtte het ochtendnieuws van CBC-radio dat het gebruik van de luchthaven Goose Bay door de Nederlandse Koninklijke Luchtmacht onzeker is geworden. Nederland is een van de vier NAVO-luchtmachten die laagvliegoefeningen vanaf Goose Bay houdt. De Luchtmacht overweegt Goose Bay over twee jaar te verlaten. Dit wordt bevestigd door het Canadese ministerie van Defensie in Ottawa, maar dat geeft verder geen commentaar, omdat het een interne Nederlandse aangelegenheid is. De woordvoerder van de Nederlandse Luchtmacht in Goose Bay meldt dat er nog geen beslissing is genomen. Nederland zoekt manieren om op Defensie te bezuinigen. De Luchtmacht besteedt zo'n 10 miljoen euro per jaar aan het laagvliegprogramma in Goose Bay en zij heeft gedurende het vliegseizoen veertig Canadese burgers in dienst waarvan tien full-time. Het gemeentebestuur van Happy Valley - Goose Bay, dat al verontrust was over de economische vooruitzichten voor het stadje, neemt het nieuws serieus en heeft een spoedvergadering gehouden over de vraag hoe men de Nederlanders zou kunnen overtuigen te blijven. De Innu Nation juicht het vertrek van onze F16-vliegers alleen maar toe.

Innu-president *(vervolg)*: *Het vellen van een*

zelfs onze eigen *Innu Forest Guardians* die erop uit gingen om het zelf te doen: de ecologisch en cultureel belangrijke gebieden uitsluiten van de bosbouw.

Hoe reageerde de regering hierop?

Dat was eigenlijk heel verrassend. Twee jaar geleden hadden we, vanwege onze zorgen, een overleg met het provinciale ministerie dat verantwoordelijk is voor de bossen. We stelden toen voor de gebieden gezamenlijk te beheren, als een tussentijdse maatregel hangende de uitkomst van de landrechtenonderhandelingen. En de minister vond dat een goed idee. Ik denk dat hij niet echt wist waarmee hij had ingestemd. In de tijd die daarop volgde hebben we een bosbeheerplan opgesteld dat op holistische waarden is gebaseerd. We huurden de diensten in van een bosplanner en stelden consultants aan die ons konden helpen bij het uitvoeren van een plan dat ook echt op het ecosysteem is gebaseerd. We trainden onze *Forest Guardians* om meer doelmatig te zijn in hun directe samenwerking met de regeringsvertegenwoordigers en daardoor de bosbouw te verbeteren.

Wat hield jullie aanpak in?

We begonnen eerst die gebieden aan te wijzen die cruciaal zijn voor het behoud van de biodiversiteit op lange termijn. Al die gebieden bestemden wij als ontoegankelijk voor mogelijke houtkapactiviteiten. We identificeerden ook ecologische netwerken en hun onderlinge verbindingen. Alles bij elkaar een omvangrijk stuk land. Afgelopen december hebben we onze bevindingen aan het ministerie voorgelegd, maar zij waren niet echt onder de indruk. In het begin begrepen ze niet waarom we zo'n groot grondgebied willen onttrekken aan de houtproduktie. We hadden het plan echter laten evalueren door ecologen en andere wetenschappers, waaronder biologen in dienst van de regering. Zij verklaarden dat ons voorstel een redelijke aanpak was om ook op langere termijn de ecologische integriteit van het gebied te behouden. Vervolgens verlegden we onze aandacht naar een wat kleinere schaal, het niveau van de waterscheidingen, om ons ervan te verzekeren dat de ruimten die mijn volk nodig heeft om zijn activiteiten voort te zetten, voorhanden zullen blijven. Het valt niet mee om te jagen en vallen te zetten in een kaalgekapte vlakte!

Wij zijn aan de planning van ons land- en bosgebruik begonnen vanuit een andere grondgedachte dan die van het gebruikelijke houtexploitatie-management. We wilden de bescherming van milieu en cultuur in de aanpak centraal stellen. Voor de Innu is het besluit om een

foto: Govert de Groot (1996)

Innu-jongeren spelen in Jachtkamp

boom te vellen een besluit dat je voor 120 jaar neemt, want het zullen pas onze achterkleinkinderen zijn die op die plek weer een volgroeide boom zullen zien staan. We verzetten ons niet tegen een kleine, verantwoorde bosindustrie en de daarbij horende houtverwerking, maar de voordelen daarvan moeten de lokale bevolking toevallen, dus de Innu, ook op langere termijn.

Heeft u een boodschap voor de partijen in de CBD?

We zijn in Den Haag om te zeggen: "Hier is een voorbeeld van wat er mogelijk is als mensen de tijd en ruimte krijgen voor een fatsoenlijke planning, en als regeringen en inheemse volken vanuit een houding van wederzijds respect en onderlinge tegemoetkoming samenwerken." De voorbeelden liggen er, we moeten verder gaan met dit type oplossingen op de nationale en internationale niveaus. Internationale overeenkomsten verschaffen een belangrijk ijkpunt om lokaal tot oplossingen te komen.

Hoewel het hele proces is begonnen met onze wegblokkades, zou dit nooit hebben kunnen gebeuren zonder de aanwezigheid van enkele vooruitstrevende krachten binnen de regering. De provinciale regering heeft uiteindelijk de nodige extra financiële middelen bijgelegd.

We zijn hier ook om er op toe te zien dat oerbossen worden gezien voor wat ze zijn: plaatsen waar we volledig functionerende, intacte ecosystemen hebben en gemeenschappen die zich in harmonie däarmee hebben ontwikkeld. Ons volk betrok ons grondgebied zo'n 8000 jaar geleden, ongeveer in de tijd dat de bossen begonnen terug te komen na de laatste IJstijd. In veel opzichten *zijn* wij het bos.

(vertaling: Jan van Boeckel)

Uit: ECO - *The Voice of the NGO Community in the International Environmental Conventions*, Vol 6, Issue 6, 16 april 2002 (op internet: issue 8, 17 april 2002).

www.itdg.org - www.innu.ca - www.wildernesscommittee.org

Zweedse Samen verliezen rechtszaak

Jan van Boeckel

Een al meer dan tien jaar slepend juridisch conflict in Zweden waarbij kleine, particuliere boseigenaren vijf Samen-gemeenschappen voor het gerecht hebben gedaagd, is tot een einde gekomen nu de Samen (bekend als 'Lappen') bij het Hof van Beroep hebben verloren. Het besluit van het Hof herbevestigt de beslissing van een lagere rechtbank in 1996, dat boseigenaren er niet mee hoeven in te stemmen dat in de winter rendieren op hun grond grazen. De rechtbank heeft daarbij wel vastgesteld dat het een verantwoordelijkheid van de staat is om zich ervoor te beijveren dat de rendiercultuur van de Samen behouden blijft en zich verder kan ontwikkelen (zie ook *Arctica* 6, zomer 1999 en *Arctica* 9, najaar 2000).

De boseigenaren beweren dat de betwiste gebieden voor de twintigste eeuw nooit voor rendierbegrazing zijn gebruikt. De Samen daarentegen voeren aan dat ze het gebied al sinds mensenheugenis in gebruik hebben en bijgevolg een 'gewoonterecht' hebben ontwikkeld. De Samen hebben verklaard dat ze de zaak nu naar het hooggerechtshof willen brengen. Ze lopen daarbij het risico geruïneerd te raken voordat de kwestie daar ooit ter tafel komt. De boseigenaren kunnen de Samen ertoe dwingen een omvangrijk bedrag beschikbaar te stellen ter dekking van de juridische kosten van de landeigenaren.
De Samen eisen verder dat de regering tussenbeide moet komen en buiten de rechtszaal met een voor beide partijen aanvaardbare schikking moet zien te komen. Daarbij willen ze dat de staat een vergoeding geeft voor de kosten die de Samen voor de juridische procedure hebben gemaakt (de kosten van de boseigenaren worden door grote bosbouwcoöperaties gedekt). Tenslotte eisen ze dat Zweden ILO Conventie 169 inzake inheemse volken tekent en ratificeert.
www.taigarescue.org

Brief

Tezamen met andere organisaties heeft Arctic Peoples Alert een petitie gestuurd aan Göran Persson, de minister-president van Zweden. Daarnaast heeft zij op 18 maart 2002 een brief aan de Zweedse ambassadeur in Nederland gestuurd. Hierop hebben wij nog geen reactie ontvangen. Hieronder treft u de tekst van onze brief aan. Als u wilt kunt u een (vergelijkbare) brief of e-mail aan de Zweedse minister-president **registrator@primeminister.ministry.se**, fax +46-8-723 11 71) of aan de Zweedse ambassadeur sturen.

To the ambassador of Sweden in The Netherlands, Mr. B. Skala
Postbus 85601, 2508 CH Den Haag

Dear Sir,

We like to ask your attention for the following.

Arctic Peoples Alert is a Netherlands-based ngo working for the plight of indigenous peoples and the environment in the Arctic region.

We are writing this letter in light of the recent decision of the Court of Appeal in Sundsvall denying five Sami villages their customary reindeer grazing rights in the region of Härjedalen.

In April 2000 Arctic Peoples Alert joint a fact-finding trip to the Sami in this area and had the chance to meet with representatives of the different parties in this matter.

A groups of private forest owners in the region of Härjedalen have been contesting the Sami's right to use the land by initiating a legal battle against the Sami villages with winter grazing lands in the Härjedalen region. The 12-year long legal processes have resulted in court decisions and litigation costs that are threatening the future of traditional reindeer herding in the entire region, as the Sami customary rights to winter grazing are a key factor in the survival of reindeer herding in Sweden. Reindeer herding in turn is the foundation upon which Sami culture is built. The decision taken by the Court of Appeal on February 15, 2002 represents the last in a series of legal decisions against the Sami peoples.

Arctic Peoples Alert is concerned about the potential impact of these legal processes on the future of Sami culture and their ability to continue reindeer husbandry, which today constitutes not only the cultural, but also the socio-economic foundation of many Sami communities.

We find it unacceptable that the Swedish government has taken a passive role in the winter grazing right conflict and absolutely necessary that the government pursues a mutually agreeable out-of-court settlement that secures Sami access to winter grazing lands. As litigation poses a mounting financial burden on the Sami communities we demand that the government covers both parties' legal costs, as suggested by the public investigation of a Swedish ratification of the ILO 169 Convention.

We further urge the Swedish government to take concrete steps to safeguard Sami rights in the future, and particularly, to sign and ratify the ILO 169 Convention as soon as possible. The Dutch government has also ratified this convention. To deny the Sami people these rights is tarnishing Sweden's human rights record.
We would welcome the opportunity to hear your views on the above issues.

Sincerely yours,
Arctic Peoples Alert

Mariska Graveland

Filmproductie in Igloolik, Nunavut

Op het klein eiland Igloolik ten westen van Baffin Island worden al twintig jaar films gemaakt door en over de Inuit van Noord-Canada. Hun eerste lange speelfilm, het epos *Atanarjuat, the fast runner,* maakt nu een zegetocht langs internationale festivals en filmhuizen.

Als ik het dorp Igloolik eind februari 2002 bezoek, vind ik onderdak bij een gezin dat aan de film heeft meegewerkt, de familie Qulitalik. In de verfilmde legende *Atanarjuat* spelen ze een gezin dat de uitgeputte Atanarjuat opvangt nadat hij naakt over het ijs van Foxe Bekken moest rennen, achtervolgd door een rivaal in de liefde.

Vader Paul Qulitalik is mede-oprichter van Isuma Film Productions, een viermansbedrijf bestaande uit drie Inuit uit Igloolik en één videokunstenaar uit New York. Voordat ze doorbraken met *Atanarjuat* maakten ze nauwgezette reconstructies van het nomadenleven anno 1945. Isuma gaat huidige knelpunten in de Inuit-samenleving evenmin uit de weg: in een aantal documentaires discussiëren de dorpsbewoners over de jachtquota op bultruggen (walvissen) en spreken ze zich uit over de onafhankelijkheid van hun *territory* Nunavut, die sinds 1999 zelfbestuur kent. Isuma wil de Inuit weer zelfrespect bijbrengen en fungeert zodoende als een sociaal activistische filmersgroep.

Igloolik is een dorp met zo'n 1300 inwoners, waarvan 93% Inuit. Veel dorpsbewoners hebben iets met de film te maken gehad, maar de buitenlandse aandacht is vooral gericht op regisseur Zacharias Kunuk en producent Norman Cohn, die nu de wereld over reizen om de film te promoten. De lofzang op de film gaat aan de meeste dorpsbewoners voorbij, het leven kabbelt gewoon voort: er moet een sneeuwscooter worden gerepareerd en zaterdag is er een dorpsfeest. De sporthal doet dienst als feestzaal. Buiten is het -30 graden, binnen ligt de vloer bezaaid met bevroren kariboe en walrus. De volgende dag worden er gewoon weer vissticks en ingeblikte gehaktballen bij de supermarkt gehaald, en schalt Britney Spears door huize-Qulitalik.

Echo's van het oude nomadenleven en modern comfort lopen dwars door elkaar heen in Igloolik. Maar net als in vele andere arctische dorpen is de geforceerde overgang niet zonder gevolgen gebleven. Zo had Igloolik in 2000 met 41% het hoogste werkloosheidscijfer van Nunavut. Op het prikbord van de supermarkt hangt een groot papier met '*Be alive*' erop, gevolgd door een telefoonnummer dat potentiële zelfdoders van hun voornemen moet afbrengen. *'Toen ik pas in Igloolik kwam hield ik me vooral bezig met de vraag hoe we deze getraumatiseerde mensen weer dichter bij elkaar konden brengen'*, zegt Norman Cohn. *'Maar je moet niet vergeten dat Igloolik eigenlijk een kunstmatige gemeenschap is, verzonnen door de Canadezen. De verschillende nomadenfamilies leefden vroeger ook los van elkaar. En elke maatschappij heeft de overgang van de 19e naar de 20e eeuw moeten maken, dus dat mag geen excuus zijn voor de huidige werkloosheid, alcoholproblemen en zelfdoding. Die zijn het gevolg van een nationaal trauma, veroorzaakt door het uiteenvallen van de gezinnen en het seksueel misbruik door priesters, dominees en leraren die de Inuit vanaf de jaren vijftig hebben gehersenspoeld. Hele generaties drijven daardoor rond zonder peddel.'*

Historisch besef

Sylvia Ivalu speelt in de film de vrouw Atuat die begeerd wordt door twee aartsvijanden. *'De ouderen in het dorp weten nog hoe het was om op de toendra te leven'*, vertelt Sylvia op haar huidige werkplek, het overheidsdepartement van transport. *'De jongeren leiden nu een compleet ander leven en hebben weinig historisch besef. En precies daarom maken we films: om te voorkomen dat al die kennis en tradities verloren gaan. Natuurlijk kunnen we niet meer terugkeren naar dat oude leven, maar we moeten er ook niet onachtzaam mee omspringen, zoals de laatste decennia is gebeurd. Ik heb zelf ook veel van de film opgestoken. Tijdens de opnames leefden we weken in een tentenkamp buiten het dorp en ik kon me zo veel beter voorstellen hoe zwaar het voor onze ouders en voorouders moet zijn geweest om te overleven op de toendra.'*

De 86-jarige Rachel Qulitalik heeft in een aantal docudrama's van Isuma gespeeld. De helft van haar leven heeft ze als nomade geleefd. *'Ik acteerde niet in de films, ik deed gewoon de dingen die ik vroeger ook deed'*, vertelt Rachel in haar houten huis aan de rand van het dorp. *'Zoals het verzamelen van de bouwstenen voor een warm onderkomen. Als de eerste sneeuw in september begon te vallen, ver-*

foto's: uit de film 'Atanarjuat, the fast runner', Çontact Film Cinematheek, Arnhem

ruilden we de tenten voor een steviger huis van steen en plaggen, bedekt met kariboehuiden om het nog beter te isoleren. We gebruikten zeehondenvet om het huis te verwarmen. Ik was als vrouw verantwoordelijk voor het eten en de kleren, de mannen gingen op jacht. Als naaigaren gebruikte ik de gedroogde rugzenuw van een kariboe of de staartzenuw van een poolvos. Tijdens de lange avonden vertelden we elkaar grappen en verhalen. De legende over de snelle renner Atanarjuat was een van mijn favorieten.'

Regisseur Zacharias Kunuk maakte tijdens het draaien van *Atanarjuat* op de toendra veel gebruik van de kennis van de oudere acteurs. *'Zij weten precies of een gebied begaanbaar is, of het bijvoorbeeld handig is om de richting van de rivier op te lopen of juist niet. Kunnen we filmen tijdens de middernachtzon, hoe houden we de batterijen warm, nemen we vandaag de boot of gaan we te voet, met dat soort vragen hielden we ons bezig. Inuit doen alles in overleg, we kunnen niet goed tegen autoritair gedrag.'*

Inuktitut

Atanarjuat wordt gezien als een bewijs voor het cultureel reveil van de Inuit. Binnenkort wordt het scenario van *Atanarjuat* uitgegeven in het Inuktitut. En dit is bijzonder, want oorspronkelijke literatuur geschreven in hun eigen taal is zeldzaam. Tot honderd jaar geleden kenden de Inuit alleen een orale cultuur. Het waren de zendelingen die in Noord-Canada de geschreven taal invoerden, syllabische tekens gebaseerd op steno. Pas twintig jaar is dit gestandaardiseerd. Kinderen groeiden op met *Harlequin*-romances, die ze leenden van de priester en verpleegster. Nu is video ontdekt als medium. Je zou kunnen zeggen dat ze in Igloolik bijna direct van een orale naar een visuele cultuur zijn overgestapt.

Gedwarsboomd

De volgende film die Isuma wil gaan maken, moet gaan over de kerstening in de jaren dertig. Zelfs op het kleine eiland was er lange tijd sprake van een grimmige tweedeling tussen de anglicaanse en de

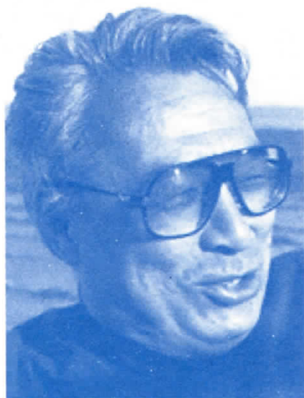
katholieke kerk, waarbij kinderen met stenen naar elkaar gooiden. In Iglooliks wetenschappelijk onderzoekscentrum zijn alle jaargangen van het vicariaatsblad *Eskimo* gearchiveerd, waarin te lezen valt hoe de zendelingen over de Noordpoolbewoners dachten. In december 1959 stond er naast vrome kerstwensen bijvoorbeeld geschreven: *'De rivaliteit tussen de anglicaanse en katholieke kerk wordt niet veroorzaakt door ons schoolsysteem maar door de gemeenschap zelf.'*

Het is maar de vraag of die volgende film gemaakt kan worden. Volgens Norman Cohn wordt de financiering gedwarsboomd door de regering van Nunavut. Tot voor kort kreeg Isuma wat strooigoed van de regering in Ottawa. *'Inuit worden gezien als kinderen waaraan de bank geen geld wil lenen, ze moeten ouders hebben die garant voor ze staan, met andere woorden: de Canadese regering in Ottawa'*, zo verkondigt een voormalig medewerker van Indian and Northern Affairs de gangbare opinie. De stempel van 'zielig' kan de Canadese overheid in de kaart spelen, omdat zij gebaat is bij het idee dat de Inuit eigenlijk niet autonoom kunnen zijn en zodoende niet in staat zijn om hun waardevolle grondstoffen te beheren.

www.filmfestivalrotterdam.com
www.atanarjuat.com
www.isuma.ca

Igloolik / foto: Mariska Graveland

"Je moet de mens niet alleen in de hoogte en de breedte meten, maar ook in de diepte van zijn herinnering. Pas dan wordt hij ruimtelijk, tastbaar en voor iedereen zichtbaar" - zei de inmiddels allang overleden Inuit-zanger en -danser Nutetegin van de Beringstraat tegen mij. Hij dacht daarbij niet alleen aan de historische herinnering van gebeurtenissen zonder welke geen enkel mens zou bestaan, maar het ging hem vooral om de herinnering van tradities en cultureel erfgoed die ver teruggaan in de tijd: tot het allereerste moment waarop de mens zich bewust wordt van zijn eigen etnische identiteit.

Op fraaie wijze brengt Nutetegin het herinneren van tradities en cultureel erfgoed in verband met de erkenning van de eigen individualiteit, het feit dat ieder mens een unieke persoonlijkheid is. Een mens zonder wortels, die het cultureel erfgoed van zijn voorvaderen niet erkent, is plat en eendimensionaal (zoals al door Marcuse werd gezegd), ook al beweert iemand misschien nog zo hard dat zijn wortels in feite in *alle* wereldculturen liggen. Want dat bestaat gewoon niet.
Toen de communisten beweerden dat zij bezig waren een nieuw historisch verbond te scheppen - het Sovjet-volk - probeerden zij juist de wortels weg te slaan onder het culturele erfgoed van de verschillende inheemse volken. Daarmee creëerden zij een Sovjet-éénheidscultuur waarin zij naar eigen zeggen de beste elementen van de verschillende volken hadden samengebracht. Op zich is deze gedachte niet zo verkeerd, maar hoe bepaal je wat nu het beste of het meest noodzakelijke element van een bepaald volk is? Toen de Bolsjevieken het sjamanisme in Chukotka uitroeiden, vernietigden zij juist het meest wezenlijke element van deze cultuur. Het sjamanisme voedde namelijk de mondelinge verteltraditie en de zang- en danstraditie, die men vandaag de dag met de grootst mogelijke moeite nieuw leven in probeert te blazen.

Nog erger is het wanneer men met macht en dwangmiddelen probeert om een (naar eigen zeggen) hogere, meer ontwikkelde cultuur op te leggen, met het doel een *"wilde cultuur uit een donker verleden"* te vervangen. De Bolsjevieken hebben vooral op dat gebied veel zonden op hun geweten.

Cultuurraad

In de Sovjet-tijd was ik eens op bezoek in de Inuit-nederzetting Novo Tjaplino en daar trof ik de gehele bevolking uitbundig feestvierend aan. Op mijn vraag wat er aan de hand was, zei een van de vrouwen, Sanikak, me dat ze het einde van de Russische winter vierden. Toen ik vroeg waarom ze eigenlijk het einde van de Russische winter vierden en niet het einde van hun eigen Inuit-winter, zei zij dat dit zo door de Cultuurraad van het dorp was besloten: het hele land moest het einde van de Russische winter vieren. En dat doen we dan ook, zei ze. *"En dus drinken we zo veel Wodka als we op kunnen!"*
De oude tradities en het culturele erfgoed zijn de laatste strohalm waaraan de mensen zich vast kunnen klampen in de huidige, moeilijke tijden. Het Sovjet-systeem is gevallen. Het ineenstorten van het pseudosocialisme heeft een eind gemaakt aan alle hoop op een betere toekomst. De volken in de Russische Arctis die eerder eendrachtig het communisme tegemoet marcheerden, staan nu moederziel alleen op de naakte, afgebrande toendra, vervuild door ruwe olie en doorsneden met de wielsporen van de terreinwagens van de gas- en oliemaatschappijen. Voor hen is er geen enkele toekomst.
En daar, onder deze hopeloze omstandigheden, met het reële gevaar voor ogen dat zij van de aardbodem zouden verdwijnen, herinneren deze poolvolken zich hun verleden.
Dat is in de eerste plaats de vangst van zeezoogdieren, van de walvis, de walrus en de zeehond. Ze herinnerden zich dat juist dit vlees, en niet het diepgevroren lamsvlees uit Nieuw-Zeeland en de blikjes conserven, van generatie op generatie het voedsel is geweest van de mensen die aan de arctische kusten woonden. In plaats van gedroogde groente en fruit uit blik, gaan ze weer op zoek naar toendraplanten die minstens net zoveel nuttige eigenschappen bevatten als de geïmporteerde groenten.
Nog niet zo heel lang geleden was het vlees van walvis en walrus uitsluitend bestemd voor de pelsdierfokkerijen. Alle staatsboerderijen aan Chukotka's kusten moesten destijds van Moskou nertsen en blauwvossen fokken.
De hele vangst ging toen dus weg als diervoer zonder dat de plaatselijke bevolking er ook maar enig profijt van had. Op den duur ontstond zelfs het idee dat dit vlees niet geschikt was voor menselijke consumptie omdat het een te hoog cholesterolgehalte zou bevatten. Mijn landgenoten geloofden trouw iedere partijpropaganda en het gedrukte woord en slikten dus het water weg dat hen in de mond liep wanneer er een

vrachtwagen voorbijreed die was volgeladen met hun lievelingsdelicatese, mantaq (walvisspek). Het kwam zelfs zover dat zij na een succesvolle walrusjacht een blikje conserven opentrokken.

Walrushuid

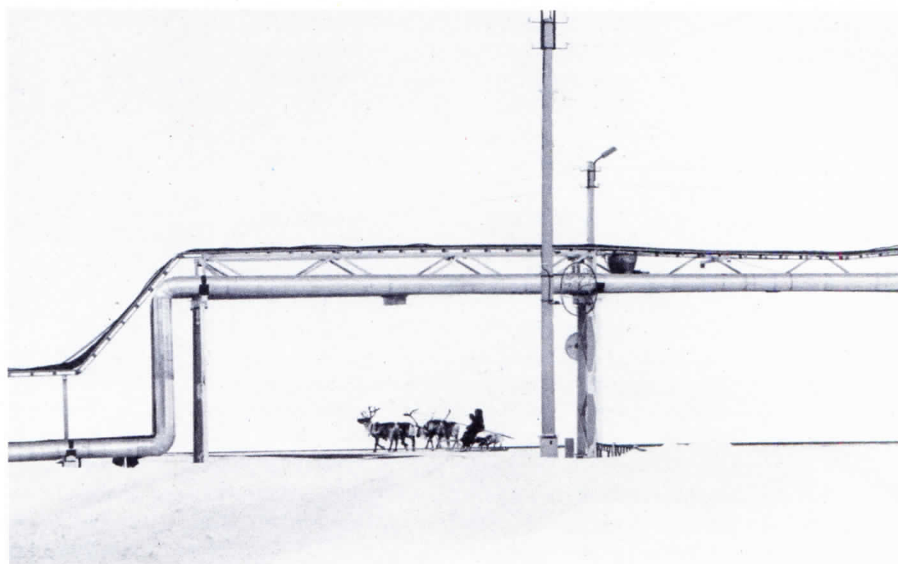
Nu de economie in puin ligt en de weg naar het communistische paradijs nergens heen blijkt te lopen, zouden mijn landgenoten allang van de honger gestorven zijn, als zij zich niet net op tijd herinnerd hadden dat het water dat hun land omspoelt, nog steeds rijk aan vangstdieren is. En gelukkig zijn ze de traditionele vangstmethodes nog niet vergeten.
Tegenwoordig doet het beeld van de kust - na een succesvolle walvis- of walrusvangst - mij weer aan mijn jeugd denken. Afgelopen zomer was ik in Uelen, waar ik geboren ben. Samen met mijn landgenoten stond ik de terugkerende jagers op te wachten. De jagers varen in traditionele huidenboten die ze tegenwoordig weer in Chukotka bouwen. Uitgerust met verrekijkers melden de ouderen met enthousiaste kreten dat de boten naar huis terugkeerden met een rijke vangst: ieder met twee walrussen die aan de zijkant van de boot zijn vastgemaakt. De boten komen maar heel langzaam vooruit en net als vroeger brengen we onze wachttijd door met het vertellen van verhalen over de vangst en met het ophalen van herinneringen aan vroeger.
De eerste boot loopt binnen, snel wordt hij op het strand getrokken en met vereende krachten haalt men de gedode walrussen uit het water. Het villen gaat razendsnel. In minder dan een kwartier is het reusachtige, anderhalve ton wegende gevaarte versneden in stapels keurige brokken *kopalhen* - walrushuid met spek en vlees. Voor iedere jager is er een stapel. Ook iedereen die op het strand is, met emmer of plastic zak, krijgt zijn deel. Niemand gaat met lege handen naar huis, dat is de kustwet van het Chukotkische schiereiland.
Jury Netourgin geeft mij een stuk walruslever en wat ander vlees en vertelt dat zelfs de Russen die in Uelen zijn achtergebleven, nu hun voedsel beginnen te waarderen. De meeste Russen zijn echter weggetrokken toen de tijden verslechterden. "*Als we de zee niet hadden gehad, dan waren we allang van de honger omgekomen*", zei hij.
Diezelfde avond treedt de lokale zang- en dansgroep op in het dorpshuis, met oude dansen uit het Beringzee-gebied. Jakov Tarjoq, een Inuit uit de nabijgelegen nederzetting die destijds in zijn geheel door de Bolsjevieken is ontruimd, heeft zich jarenlang ingezet voor het verzamelen en vastleggen van deze oude melodieën. Zijn leerlingen voeren dansen op waarvan de oorsprong in tijd verder terugreikt dan de bouw van de piramiden van Egypte of de invoering van het Christendom.
"*Het is maar goed*", zei Tarjoq, "*dat we er tegenwoordig geen ideologische inhoud aan toe hoeven te voegen, zoals de Bolsjevieken dat destijds eisten. Toen Nutetegin zijn beroemde dans 'de Vlucht van de Meeuw' opvoerde, verlangden de partijleden van het dorp dat we aan deze oeroude dans een ideologische inhoud zouden meegeven. En omdat dat de enige mogelijkheid was om deze oeroude dans te kunnen bewaren, stemden wij ermee in dat de meeuw streed tegen de duistere machten van het imperialisme.*"

Dit alles betekent echter niet dat mijn landgenoten volledig zijn teruggekeerd naar het verleden en dat ze nu weer leven zoals onze voorvaderen dat deden. Nee, het zijn mensen van deze tijd, die gebruik maken van de resultaten van de moderne wetenschap en techniek. De huidige nood heeft hen er echter aan herinnerd dat wanneer een mens volledig afstand doet van de erfenis van het verleden, hij zijn drie-dimensionaliteit verliest. En als de jagers zich hun vaardigheden - die bij wijze van spreken hun eigenlijk in de genen zaten - niet hadden herinnerd, waren zij van de honger gestorven of volkomen afhankelijk geworden van humanitaire hulp en de aalmoezen van goedbedoelende organisaties.

Eerder gepubliceerd in het Deense bulletin 'Infonor', jaargang 1, nr. 3-4, december 2000. Vertaald uit het Russisch door Peter Jessen. Vertaling en bewerking uit het Deens door Mieke de Jonge.

Van Rytchëu verscheen onlangs bij uitgeverij 'De Geus' in samenwerking met de NOVIB het boekje *Teryky* (zie Poolkoorts, pag. 12).
Eerder verscheen van hem *Droom in de Poolnevel; De stem van een vergeten volk* (ISBN 90 5226 639 5) en *Als de walvissen vertrekken* (ISBN 90 5226 850 9). (zie *Arctica* 9).
Rytchëu is een Tsjoeksji ('Chukchi') die in 1930 in Noordoost-Siberië werd geboren en nu in St. Petersburg woont. In Rusland is hij een gevierd schrijver. Rytchëu is actief in belangenorganisaties van arctische volken.

foto: Kadir van Lohuizen

Van **Juri Rytchëu** is nu een derde boekje, **Teryky** getiteld, in het Nederlands vertaald. Rytchëu is een verrassende schrijver. In 1980 stelde hij deze legende van zijn volk, de Tsjoeksji ('Chukchi') op schrift. De hoofdrol is voor een 'harig monster', maar ook duikt regelmatig een ijsbeer op. Rytchëu schrijft fraai over diverse speciale gebruiken van zijn volk, die deels ook bij andere arctische volken terug te vinden zijn. Uitgegeven door De Geus, in samenwerking met Novib en 11.11.11. Deze uitgave is ook te bestellen **via www.novib.nl**
€9,95, 190 blz., ISBN 90 445 0041 4, www.degeus.nl

De tentoonstelling **'Nenets, Gas en Rendieren'** van fotograaf Kadir van Lohuizen in het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden is verlengd tot 1 september 2002 (zie *Arctica* 13).
Informatie: tel. 071 516 8800; www.rmv.nl

Voetstappen in de wind - *Nomadenvolken vertellen* van Anthony Swift en Ann Perry is een mooi fotoboek met boeiende citaten van de verschillende nomadische volken die in het boek aan de orde komen. Uit eigen ervaring weet ik dat er grote onderlinge overeenkomsten tussen (semi-)nomadische volken zijn. Ik vergeet nooit een ontmoeting bij de VN, in Genève, tussen een Innu en een San ('Bosjesman'). De ene groot en dik, vanuit de sneeuw, en de ander klein en mager, vanuit de woestijn. Hun verhalen over de jacht waren evenwel vrijwel eensluidend. Natuurlijk kan een boek als dit nooit helemaal volledig zijn. Wat echter wel stoort is dat er in de tekst fouten staan. Als ik me beperk tot de arctische volken: dat bijvoorbeeld 'Nenet' wordt gebruikt in plaats van 'Nenets' is nog niet zo erg en de verwarring tussen herten, rendieren en kariboes is nog tot daar aan toe. Maar dat de Inuit ('Eskimo's') worden verward met de Innu ('Indianen') is een onvergeeflijke fout: het lijkt nu net alsof er geen Inuit in Canada wonen. Uitgegeven door Schuyt & Co, in samenwerking met Novib en 11.11.11.
Ook te bestellen via **www.novib.nl**
€18,50, 144 blz., ISBN 90 6097 5898

In Groningen is de nieuwe arctische vereniging ***IMAKA*** opgericht. Imaka betekent in de Inuittaal ongeveer *"misschien, mogelijk"*. IMAKA wil elke maand een activiteit organiseren, zoals een lezing, film- of diavertoning. Daarnaast willen zij belangstellenden informeren over activiteiten elders, zoals nieuwe publicaties, actuele ontwikkelingen in het poolgebied, leuke websites. Alle informatie wordt uitsluitend via e-mail verspreid. IMAKA vraagt geen contributie, slechts een bijdrage van 1 € entreegeld voor haar maandelijkse bijeenkomst.
Meer informatie: imaka@let.rug.nl

Ter gelegenheid van het Deense staatsbezoek aan België is in Brussel de Groenlandse tentoonstelling **Nutaaliorneq** ('een nieuw begin') te zien. De afgelopen 50 jaar heeft Groenland zich ontwikkeld van een jagerscultuur naar een technische maatschappij. Jonge kunstenaars hebben in die periode nieuwe wegen ingeslagen: in beeldende kunst, fotografie, design, muziek, theater en literatuur. Niettemin is de traditionele cultuur nog steeds herkenbaar in de gemaakte objecten.
Tot 22 juni, van 10 tot 22 uur aan het Sint Gorikplein (Halles Saint-Gery) in Brussel.